

“Een feest om een oud gebouw nieuw leven te geven”

Nieuw leven voor oude schoolgebouwen. Soms weer als huisvesting voor het onderwijs, soms als ruimte voor educatieve en culturele functies. Herbestemming is hoogst actueel. “Het is een feest om een gebouw met een geschiedenis een nieuw leven te schenken”, zegt de architect.

Enorm veel panden staan leeg; schoolgebouwen, kantoorgebouwen, gemeentehuizen, fabrieken en kerken. “Nederland is veel leger dan men denkt”, aldus Monique Eerden van het Nationaal Programma Herbestemming. “Dagelijks neemt de leegstand met één boerderij toe”, rekent zij voor. “Wekelijks met twee kerken en maandelijks met één klooster.” Dergelijk dramatische cijfers heeft zij nog niet van onderwijsgebouwen, maar dat het beeld vergelijkbaar is, staat vast. “Schaalvergroting binnen het onderwijs is daar debet aan”, weet zij. Het door onder

andere OCW gedragen Programma Herbestemming is een netwerk van organisaties die gezamenlijk aan de bevordering van herbestemming werken. Door de praktijk te stimuleren, door kennis te bundelen en het onderwerp te agenderen. Bijvoorbeeld met inzet van zogenoemde vliegende brigades, het beschikbaar stellen van subsidies voor haalbaarheidsonderzoeken en het wind- en waterdicht houden van gebouwen. En door het opzetten van een digitale kennis- en projectenbank, die de bestaande kennis rond herbestemming ontsluit. “Onze

ambitie is om de verschillende kennisstromen, bijvoorbeeld vanuit de bouwsector, de architectuur, monumentenzorg en de wet- en regelgeving, met elkaar te verbinden. We willen best practices verzamelen en vooral alle partijen samenbrengen.” Eerden geeft als goed voorbeeld een schooldirectrice van de Plechelmusschool in Hengelo, die in plaats van nieuwbouw ervoor koos een kerk uit de jaren vijftig tot schoolgebouw te laten transformeren. “Negen jaar kostte het haar om dat te realiseren, maar uiteindelijk met groot succes. Het ontwerp is beloond

met een VSB prijs van € 50.000,- en met de Gouden Piramide 2010, de Rijksprijs voor inspirerend opdrachtgeverschap.”

Oude nieuwe school

In een gelukkig korter tijdsbeslag dan negen jaar kreeg een voormalige sociale academie in het centrum van Rotterdam een nieuw leven, nu als brede school. Architect Frido van Nieuwamerongen van het bureau Aroniko architecten werd in 2007 gevraagd het uit 1971 daterende gebouw opnieuw geschikt te maken voor een onderwijsfunctie. “Een complexe opgave”, vertelt hij, “want het gebouw moest onderdak gaan bieden aan twee basisscholen, twee peuterspeelzalen, twee gymzalen en een buitenschoolse opvang. Plus dat er extra buitenruimte moest worden gecreëerd voor de diverse gebruikers.” Wat hem hielp was het gebouw zelf. “Een groot, robuust bouwwerk met veel overmaat, waarbinnen en waarop veel mogelijk bleek.” Binnenin door de bestaande patio te overdekken en zo een schitterend atrium te realiseren, dat voor veel daglichttoetreding zorgt en alle gebruikers visueel met elkaar verbindt. Bovenop door op het dak een groot schoolplein aan te leggen. Sommige ingrepen waren fors, zoals een volledig nieuwe luchtbehandelinginstallatie, andere waren simpel, en vooral slim. “De beide scholen hechten aan eigen ruimten, eigen zelfstandigheid en uitstraling, maar ook aan flexibiliteit. Daarom zijn de gezamenlijk te gebruiken ruimten te herkennen aan een groene kleur, is de Willibrordsschool in het blauw gestoken en weten leerlingen, leraren en ouders de Jan Prins te vinden dankzij diens oranje kleur. Heeft de ene school op een gegeven moment meer ruimte nodig en kan de ander met wat minder toe, dan is het overschilderen van een lokaal voldoende, zoals inmiddels ook is gebeurd.”

Duurzaamheid gediend

“Hergebruik is ook duurzaam”, benadrukt Van Nieuwamerongen, wijzend op de kozijnen die vroeger rond de patio waren geplaatst en nu dienen als binnenwanden. “Veel van de oorspronkelijke materialen zijn opnieuw gebruikt.” Datzelfde beklemtoont architect Mark Feron van AGS Architecten uit Heerlen wanneer hij rondleidt door de verbouwde voormalige ambachtsschool in Alkmaar. Het imponerende gebouw uit begin jaren twintig van de vorige eeuw heeft een nieuwe ziel gekregen als Cultureel Cluster

Alkmaar. “Stel je toch voor wat een claim op het milieu was gelegd wanneer dit gebouw was gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw. Door hergebruik produceer je vrijwel geen afval en onttrek je geen nieuwe grondstoffen aan de aarde.”

Feron koos ervoor de oorspronkelijke ruimtelijkheid van het gebouw terug te brengen en liet alle latere toevoegingen weghalen.

“Luisteren en voelen naar wat het gebouw te vertellen heeft, daar gaat het om.”

“Dienstbaar aan het gebouw”, noemt hij zichzelf als architect. De vele grote en hoge ruimtes is hij gaan benadrukken. Nieuwe wanden en deuren hebben een hoogte van twee meter dertig, daarboven bracht hij glas aan, om de originele verhoudingen in het zicht te laten. De talrijk aanwezige verticale lijnen inspireerden hem tot het aanbrengen van horizontale lijnen, bijvoorbeeld met nieuwe lichtarmaturen. Nieuwe installaties zijn in beeld gebleven en niet boven verlaagde plafonds aangebracht. Alle techniek is op een heel zorgvuldige wijze geplaatst. “Niet de vraag mooi of lelijk speelt een rol, maar of er voldoende aandacht, voldoende respect bestaat hoe om te gaan met het gebouw”, stelt Feron vast.

Veel verrijking

Beide architecten betuigen, los van elkaar, welke verrijking herbestemming kan geven. Van Nieuwamerongen: “Omdat er veel vast ligt, vroeg het ontwerpproces minder tijd, en is er meer ruimte om te komen tot verfijning, tot detaillering.” En Feron geeft aan hoe belangrijk de intrinsieke waarde van een gebouw is: “Dat overstijgt de behoefte om een nieuw architectonisch gebaar te maken. Nieuwbouw is voor sommigen wellicht meer sexy, dit is veel spannender.”

Van Nieuwamerongen bepleit aanpassing van de bekostigingsstelsels voor onderwijsgebouwen. “Het ontbreekt gemeenten aan beleid om schoolgebouwen te transformeren en daarvoor financiën beschikbaar te stellen”, constateert hij. Feron wijst tot slot op de opgave om niet alleen vooroorlogse schoolgebouwen, maar ook die uit de wederopbouwperiode de kans op herbestemming te geven. “Misschien niet altijd even degelijk gebouwd, wat echter alsnog is aan te brengen, maar altijd een toonbeeld van ruimtelijkheid, en dat krijg je met de budgetten van deze tijd nooit voor elkaar.”

Zie voor het Nationaal Program Herbestemming: www.herbestemming.nu.

BNA Onderzoek

BNA Onderzoek, waarin onder andere is opgegaan de Stichting Architecten Research Onderwijsgebouwen (Staro), bundelt de studie- en onderzoeksactiviteiten van de Bond van Nederlandse Architecten. De kennis en expertise van de BNA-leden betreffende onderwijshuisvesting en de activiteiten rondom dit thema komen hierin terug. BNA Onderzoek is een platform voor verdieping en collegiale kennisuitwisseling van alle BNA-leden, waar verschillende expertises worden samengebracht en kruisbestuiving mogelijk wordt gemaakt. Het programma is zeer divers, zowel thematisch als in vorm. De redactieraad, verantwoordelijk voor de Schooldomeinrubriek Architectuur, wordt gevormd door Kees Willems, Marjolein Bosscher, Michaela Stegerwald, Michiel Snelder, Carla Roos, Theo van Oeffelt en Jutta Hinterleitner. Meer informatie: www.bna-onderzoek.nl.